

ABSTRACT

Problems Encountered by Translators of the Document of King Chulalongkorn's First Visit to Europe in 1897

Pachee Yuvajita

A 'true translator' will not translate without thorough understanding of contents. This is because a key factor of translation is 'meaning'.

(Panya Borisutdhi, 2542)

Above is a guideline technique for a translation of the document of King Chulalongkorn's First Visit to Europe in 1897 from Thai into English. The translator placed a step of reading for comprehension of the manuscript as a primary task, as the document, though in prose, is not easy to understand. Problems of understanding largely come from two sources: the changed environment, as the matter of fact that the royal letters were written a hundred year ago; and mistakes from print and reprint process.

The translator tried to solve the problem by using *Think-Aloud Protocol* technique that is to think aloud i.e. read out aloud the contents. This technique helped to guess a correct meaning and to understand the context.

What else to be considered before a work of all is to judge a tone of language of the translation. For the reason that King Chulalongkorn's letters to Her Majesty the Queen were personal, rather than official, the translator translated the manuscript into English with unofficial tone of language. In contrary to the Queen's letters which were rather official, the official tone was hence applied.

A good translator needs to be an expert in those of languages and cultures he/ she is associated with. Whenever the translator fails to understand a context, an extensive research in concern to the matter is crucially required. So did the translator of this translation project of King Chulalongkorn's First Visit to Europe in 1897.

According to the translator, the translation of the documents of King Chulalongkorn was very difficult because the documents contain a number of obsolete words and expressions, for instance. In addition, the royal letters cannot be regarded at all as normal, though they are in unofficial style of writing. In contrary, they are of significant importance in term of literature value. King Chulalongkorn's rhetoric is more than impressive.

ปัญหาบางประการในการแปลพระราชหัตถเลขา
ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อครั้งเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 1 พ.ศ. 2440

พจี ยูวชิต *

เมื่อได้รับมอบหมายจากศูนย์ยุโรปศึกษาให้แปลพระราชหัตถเลขาซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีถึงสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีพระบรมราชินีนาถในระหว่างการเสด็จพระราชดำเนินเจริญพระราชไมตรีกับนานาชาติในทวีปยุโรปเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2440 นั้น ผู้แปลได้ทวนระลึกถึงคำแนะนำในการทำงานแปลของศาสตราจารย์ ดร. ปัญญา บริสุทธิ์ที่ได้อ่านจากหนังสือ *ทฤษฎีและวิธีปฏิบัติในการแปล* ความตอนหนึ่งว่า

นักแปลที่แท้จริงจะต้องไม่แปลในสิ่งที่ตนไม่เข้าใจ ทั้งนี้เพราะการแปลก็เป็นการสื่อสารประเภทหนึ่ง เพียงแต่นักแปลใช้สารของผู้อื่นเป็นสารของตน คนเราจะไม่เขียนหรือพูดในสิ่งที่ตนเองไม่เข้าใจฉันใดนักแปลก็ย่อมไม่แปลสิ่งที่ตนไม่เข้าใจฉันนั้น ขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่าความหมายคือหัวใจของการแปล (37)

ก่อนที่จะเริ่มอ่านเพื่อทำความเข้าใจข้อความในพระราชหัตถเลขา ผู้แปลตระหนักดีว่าต้นฉบับงานแปลชิ้นนี้เป็นภาษาไทยที่เขียนขึ้นเมื่อร้อยกว่าปีที่แล้ว แม้ว่าจะร้อยเรียงด้วยร้อยแก้วแต่ก็เป็นงานเขียนที่ยากต่อความเข้าใจ เมื่อคำนึงถึงความ

---

* รองศาสตราจารย์ ดร. พจี ยูวชิต ภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วารสารยุโรปศึกษา

เปลี่ยนแปลงด้านภาษาที่ดำเนินมาชั่วระยะเวลาที่ผ่านมาดังกล่าว ยิ่งเมื่อพิจารณาด้านเนื้อหาประกอบด้วยแล้ว ก็ยิ่งจะเพิ่มความสับสนซับซ้อนก่อให้เกิดความกำกวมที่จะต้องตีความหมาย ฉะนั้นการที่จะเข้าใจเนื้อหาของภาษาไทยที่ใช้ในพระราชหัตถเลขาได้อย่างถูกต้องและถ้อยย่อจะต้องใช้ประสบการณ์ในการอ่านและการค้นคว้าเพิ่มเติมอย่างมากมาย ดังนั้นการที่จะต้องถ่ายทอดความเข้าใจออกมาเป็นอีกภาษาหนึ่งย่อมเกือบจะอยู่นอกเหนือความเป็นไปได้เลยทีเดียว

- ในการแปลพระราชหัตถเลขาในครั้งนี้ ผู้แปลเริ่มต้นทำงานแปลในลักษณะเดียวกันกับการทำงานแปลเอกสารประเภทอื่น ๆ นั่นคือเริ่มลงมืออ่านเพื่อทำความเข้าใจต้นฉบับภาษาไทย การกระทำดังกล่าวทำให้ผู้แปลประสบกับสิ่งที่เรียกว่าความขัดข้องทางเทคนิค กล่าวคือเป็นที่รู้กันว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงพระมเหสีในขณะที่ทรงว่างจากพระราชภารกิจพระราชหัตถเลขานั้นถ้าใช้ภาษาสามัญชนก็คืออยู่ในรูปลายมือเขียน เมื่อมีการนำลายมือเขียนมาพิมพ์ ย่อมมีความเปลี่ยนแปลงในตัวต้นฉบับไม่มากนักน้อยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านวรรคตอน ภาษาไทยไม่ใช่เครื่องหมายวรรคตอนในการแบ่งประโยคหรือข้อความแต่ใช้การเว้นวรรคตอนแทน เมื่อพระราชหัตถเลขาอยู่ในรูปของตัวพิมพ์ซึ่งผ่านการพิมพ์มาหลายครั้ง ต้นฉบับที่ผู้แปลได้รับจึงอยู่ในลักษณะที่ค่อนข้างจะสับสนในด้านการเว้นวรรคตอน บางครั้งตัวอักษรจะเรียงต่อกันไม่เว้นระยะให้ผู้อ่านได้รับรู้ว่าการสิ้นสุดประโยคหรือเนื้อความ และบ่อยครั้งที่การเว้นวรรคตอนจะผิดจังหวะ ทำให้เกิดปัญหาในการเข้าใจความต่อเนื่องของเนื้อความ ยิ่งเมื่อประโยคภาษาไทยมีการละประธานก็ทำให้ไม่ทราบหรือไม่แน่ใจว่าใครกำลังทำอะไรหรืออะไรกำลังเกิดขึ้น ในที่สุดเมื่อใดที่เกิดปัญหาดังกล่าว ผู้แปลก็จะใช้วิธีการ

ปัญหาบางประการในการแปลพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อครั้งเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 1 พ.ศ. 2440

อ่านออกเสียงเพื่อให้ตนเองได้ยินเสียงของสิ่งที่ต้นฉบับพยายามจะสื่อกับผู้อ่าน ทั้งนี้
กิจกรรมที่ผู้แปลเลือกใช้คงจะไม่แตกต่างกับสิ่งที่นักทฤษฎีการแปลได้แนะนำได้แก่
การใช้วิธีคิดดัง ๆ ขณะแปล (Think-Aloud Protocol) ของพอล คุสเมา (Paul
Kussmaul) ที่อ้างถึงในหนังสือ *ทฤษฎีและหลักการแปล* เขียนโดยวรรณมา แสง
อร่ามเรือง (67) ผู้แปลอ่านออกเสียง (หรือคิดดัง ๆ) ส่วนที่มีความสับสนในด้านวรรค
ตอน แล้วจึงพยายามโยงเนื้อความส่วนที่ควรจะดำเนินไปด้วยกันเข้าด้วยกันเพื่อความ
เป็นเหตุเป็นผล และแยกส่วนที่ไม่ควรจะอยู่ชิดกันออกจากกันเพื่อแก้ไขปัญหาด้าน
ความสับสนของเนื้อความและจัดกลุ่มเนื้อความที่จะแปลให้เป็นรูปประโยคในภาษา
อังกฤษอันเป็นเป้าหมายของการทำงานแปลชิ้นนี้ ทั้งนี้ขอยกตัวอย่างสั้น ๆ เพื่อให้เห็น
กิจกรรมของผู้แปลชัดเจนยิ่งขึ้น ในตอนต้นของพระราชหัตถเลขาฉบับที่ 45 ที่ทรงเขียน
จากเรือพระที่นั่ง มหาจักรี ณ ปากคลองศิลา มีข้อความตอนหนึ่ง (ตาม
ต้นฉบับ) ว่า

*ด้วยเมื่อเวลาที่อยู่เดนมาร์ก ฉันไม่มีเวลาที่จะเขียนหนังสือได้
เลยเพราะอยู่กับเจ้านายเสียยั้งคำ ๆ แต่ทำโทรเลขอยู่ดีก็ไป เสด็จตา
เสด็จยายกริ้วตีใหญ่ทั้งสององค์ต้องกลายเป็นเด็ก ๆ เข้าห้องปิดประตู
เขียนโทรเลขเลี้ยงกันเป็นพ่อกันทีเดียว ความจริงก็น่าจะเห็นเช่นนั้นได้
เพราะไม่มีใครแก่กว่าทั้ง 2 องค์*

ในพระราชหัตถเลขาดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
อธิบายถึงความเคร่งครัดในระเบียบวินัยของพระเจ้าคริสเตียนที่ 9 และพระราชินี
หลุยส์แห่งเดนมาร์ก (ผู้ทรงเป็นที่รู้จักในสมาชิกราชวงศ์ยุโรปว่าเสด็จตาเสด็จยาย) จะ

วารสารยุโรปศึกษา

เห็นได้ว่าความผิดพลาดของการพิมพ์ทำให้เกิดความผิดพลาดในด้านวรรคตอนเพราะข้อความ “ต้องกลายเป็นเด็ก ๆ เข้าห้องปิดประตูเขียนโทรเลข” นั้นควรจะหมายถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเองที่ต้องทรงกลับไปเป็นเด็กใหม่อีกครั้ง (คือเข้านอนแต่หัวค่ำ) ดังนั้น ผู้แปลจึงต้องทำเครื่องหมายแยกข้อความนี้ออกจากข้อความส่วนแรก (ทั้งสององค์ / ต้องกลายเป็นเด็ก ๆ) และยิ่งไปกว่านั้นในตอนท้ายของประโยคก็ควรจะแยก “เลี้ยงกันเป็นพ่อหนูทีเดียว” ออกเป็นส่วนอิสระจากเนื้อความ “เข้าห้องปิดประตูเขียนโทรเลข” เพราะประธานของส่วนนี้ที่ละไว้ก็คือ “เสด็จตาเสด็จยาย” ซึ่งทรงดูแลพระราชอาคันตุกะ (รัชกาลที่ 5) ราวกับเด็กเล็ก ๆ ที่เดียว

การอ่านออกเสียง (หรือคิดดั่ง ๆ) นอกจากจะช่วยในการแบ่งและจัดกลุ่มประโยคตามความต่อเนื่องและเป็นเหตุเป็นผลกันแล้ว ผู้แปลยังพบว่าการกระทำดังกล่าวในบางครั้งได้ช่วยผู้แปลคาดเดาความหมายของคำศัพท์ที่ไม่คุ้นเคยได้ไม่น้อยทีเดียว ทั้งนี้ขอให้ย้อนกลับไปพิจารณาส่วนของพระราชหัตถเลขาที่อ้างถึงข้างต้นอีกครั้ง ผู้อ่านสมัยใหม่ย่อมไม่คุ้นเคยกับคำว่า “กริ้วดี” ผู้แปลก็อยู่ในสถานภาพดังกล่าวเช่นกัน แต่เมื่ออ่านทบทวนคำดังกล่าวออกมาดั่ง ๆ ก็มีความคิดว่า คำดังกล่าวน่าจะมี ความหมายเกี่ยวข้องกับอาการโกรธ (“กริ้ว”) และเมื่อคนเราโกรธก็มักจะเอ็ดตะโร ผู้ใหญ่ที่เอ็ดตะโรเด็ก ๆ ก็มักจะเป็นคนที่เจ้าระเบียบหรือเคร่งครัดในระเบียบวินัย และเมื่อผู้แปลได้ตรวจสอบกับคำอธิบายศัพท์ยากและถามผู้รู้ก็ได้ทราบว่าความหมายของคำว่า “กริ้วดี” ที่ผู้แปลเข้าใจเป็นสิ่งที่ถูกต้อง

ยิ่งไปกว่านั้นการอ่านออกเสียงดังยังจะช่วยให้ผู้แปลเข้าใจความหมายของคำที่มีความเปลี่ยนแปลงในด้านตัวสะกด ซึ่งถ้าเพียงแต่อ่านคำเหล่านั้นในใจหรือเห็นอยู่ในรูปของตัวอักษรที่เรียงกันบนแผ่นกระดาษก็ยากที่จะเข้าใจ ตัวอย่างที่พอจะยกให้ดู

ปัญหาบางประการในการแปลพระราชหัตถเลขานในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อครั้งเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 1 พ.ศ. 2440

ได้เป็นสังเขป เช่น ประโยคว่า กับข้าฝรั่งกับตันเขาเอาใจใส่ดี ภาษาเขียนปัจจุบันคือ
กับข้าฝรั่งกับตันเขาเอาใจใส่ดี พระเจ้าแผ่นดินทรงจูบแสดงพระไทยรับรองแก่ฉัน
คือ พระเจ้าแผ่นดินทรงจูบแสดงพระทัยรับรองแก่ฉัน หน้าต่างข้างเป็นตำแหน่งแพเสีย
จริง คือ หน้าต่างข้างเป็นตำแหน่งแพเสียจริง คณัมส์คือคริสต์มัส ดังนั้นคณุตีเยนก็คือ
คริสต์เตียน และพระหัตถ์คือพระหัตถ์ เป็นต้น

ในการอ่านพระราชหัตถเลขาน ไม่ว่าจะเป็นการอ่านออกเสียงหรืออ่านในใจ
ผู้แปลได้พยายามจับระดับเสียง (Tone) ของภาษาที่ใช้ในต้นฉบับงานแปลดังกล่าว
ด้วย ผู้แปลพบว่า แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงเป็นองค์พระประมุขสูง
สุดของประเทศและในภาษาไทยมีวัฒนธรรมการใช้ราชาศัพท์ในลักษณะเข้มงวด
สำหรับพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ชั้นสูง แต่เมื่อทรงมีพระราชหัตถเลขานและพระ
ราชโทรเลขส่งมายังกรุงเทพฯ ที่ทรงลงประปรมาภิไธย “จุฬาลงกรณ์” ทรงถือว่าเป็น
“จดหมายส่วนพระองค์” ที่มีได้มีพระราชประสงค์จะเผยแพร่แก่คนทั่วไป ทรงใช้
ภาษาธรรมดา (ในลักษณะที่พระเจ้าแผ่นดินทรงมีพระราชดำรัส/ปฏิสันถารกับสามัญ
ชน) คงจะไม่เป็นการเลียดที่จะกล่าวว่าภาษาสามัญที่ทรงใช้ในการบรรยายพระราช
กรณียกิจ ผู้คนและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้ทรงพบเห็นในระหว่างประทับอยู่ต่าง
ประเทศเป็นภาษาปาก (ให้ดู วัลยา วิวัฒน์ศร “การแปลภาษาเขียน - ภาษาปาก” ใน
การแปลวรรณกรรม 304 – 308) เป็นเรื่องที่ “สามัคยาให้ภรรยาฟัง” แม้แต่วิธีการที่
ทรงขึ้นต้นพระราชหัตถเลขานหรือกล่าวถึงสมเด็จพระนางเจ้าฯ ก็ทรงเรียกพระมเหสี
ด้วย “ชื่อเล่น” เพื่อแสดงถึงความสนิทสนมระหว่างทั้งสองพระองค์ (ทั้งนี้ผู้แปลขอ
ย้ำ ณ ที่นี้ว่า แม้ว่าภาษาในพระราชหัตถเลขานเป็นภาษาธรรมดา แต่มิได้หมายความว่า
ผลงานชิ้นนี้อ่านเข้าใจง่าย เพราะมีความซับซ้อนที่ผู้แปลจะได้วิเคราะห์ต่อไป) ระดับ

วารสารยุโรปศึกษา

เสียงในภาษาต้นฉบับของพระราชหัตถเลขาทำให้ผู้แปลเลือกที่จะใช้ภาษาที่ไม่เป็นทางการในภาษาอังกฤษเพื่อเป็นการถ่ายทอดและสื่อสารความหมาย ในขณะเดียวกัน เมื่อผู้แปลได้อ่านพระราชโอรเลข 2 - 3 ฉบับที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ ทรงมีไปกราบบังคมทูลพระราชสวามีในยุโรปนั้น ภาษาที่ใช้เป็นภาษาที่เป็นทางการ มีการใช้คำกราบบังคมทูลในลักษณะที่เป็นคำราชาศัพท์ ทั้งนี้อธิบายได้ว่าสมเด็จพระนางเจ้าฯ ทรงเทิดทูนพระราชสวามีไว้ในระดับพระเจ้าแผ่นดิน แม้ว่าพระองค์เองจะดำรงพระเกียรติยศเป็นถึงสมเด็จพระราชินีแต่ก็ยังทรงอยู่ในสถานภาพของข้าแผ่นดินของพระราชสวามี จึงทรงใช้คำราชาศัพท์และภาษาที่เป็นทางการในพระราชโอรเลขดังกล่าว ดังนั้นเมื่อแปลต้นฉบับส่วนนี้ ผู้แปลจึงเลือกใช้ภาษาที่เป็นทางการ

ทั้งนี้ผู้แปลขอตั้งข้อสังเกตไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่า ในฐานะที่เป็นผู้แปลจากภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ ถือได้ว่าผู้แปลไม่ต้องกังวลเรื่องการใช้คำราชาศัพท์ในภาษาอังกฤษ เพราะในภาษาอังกฤษผู้คนจากต่างระดับชั้นทางสังคมจะใช้ภาษามาตรฐานเดียวกัน และผู้แปลภาษาอังกฤษไม่ต้องคำนึงถึงรายละเอียดในการใช้คำสรรพนามที่แสดงความใกล้ชิดสนิทสนม ไม่ว่าจะคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยจะใช้คำว่า “ฉัน” หรือ “ข้าพระพุทธเจ้า” หรือ “หม่อมฉัน” ภาษาอังกฤษก็ใช้สรรพนาม “I” คำเดียว คำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ ไม่ว่าจะ เป็น “ท่าน” “แม่เล็ก” (เมื่อทรงอ้างถึงพระมเหสีโดยตรง) หรือ “ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท” ภาษาอังกฤษก็จะใช้สรรพนาม “you” หรือถ้าต้องการที่จะให้มีลักษณะเป็นทางการมากขึ้นและแสดงว่าสรรพนามบุรุษที่ 2 นั้น มีสถานภาพเป็นชนชั้นเจ้านายก็อาจจะใช้คำว่า “Your Majesty” หรือ “Your Highness” ซึ่งนับว่าไม่ทับซ้อนเท่ากับภาษาไทย

ปัญหาบางประการในการแปลพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อครั้งเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 1 พ.ศ. 2440

เมื่ออ่านต้นฉบับเรียบร้อยและตัดลिनใจว่าจะใช้ระดับภาษาที่ไม่เป็นทางการในการแปลเพื่อให้ระดับภาษาดั้งเดิมอยู่ในระดับเดียวกับภาษาต้นฉบับ และเป็นการเก็บน้ำเสียงของต้นฉบับไว้ให้คงอยู่ ผู้แปลจึงเริ่มลงมือแปล สิ่งที่ผู้แปลได้ประสบในการแปลงานชิ้นนี้เป็นการยืนยันสิ่งที่นักทฤษฎีการแปลผู้มีชื่อเสียงทั้งหลายได้กล่าวไว้ นั่นก็คือนักแปลจะต้องเป็นผู้รู้ทั้งทางด้านภาษาและเนื้อหาอย่างน้อยที่สุดในสองวัฒนธรรมเป็นอย่างดี แน่แน่นอน ความยากทางด้านภาษาในการแปลภาษาไทยที่ใช้เมื่อร้อยปีที่แล้วให้เป็นภาษาอังกฤษที่มีคุณลักษณะเช่นเดียวกันย่อมเป็นสิ่งที่ยากและเป็นความท้าทายที่ผู้แปลจะต้องเผชิญ แต่ผู้แปลได้พบว่าความยากในด้านภาษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านคำศัพท์ยากเป็นสิ่งที่พอจะแก้ไขได้ เพราะคำอธิบายศัพท์และการปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจารย์ภาควิชาภาษาไทยที่สอนวิชาด้านวรรณกรรมสมัยรัชกาลที่ 5 ให้ความกระจ่างทางภาษามากพอที่จะทำให้ผู้แปลลงมือทำงานแปลได้ แต่เมื่อการแปลดำเนินไปเรื่อย ๆ ผู้แปลเริ่มเข้าใจอุปสรรคในด้านความรู้ที่เป็นปัญหาสำคัญในการแปล กล่าวคือพระราชหัตถเลขามีลักษณะเป็นบันทึกการเดินทาง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระทัยที่จะทรงเล่าและบรรยายทุกสิ่งทุกอย่างที่ทรงประสบในยุโรปให้พระมเหสีฟัง และผู้อ่านสมัยใหม่ต้องตระหนักว่าในสมัยนั้นทุกสิ่งทุกอย่างในยุโรปย่อมเป็นสิ่งแปลกใหม่และไม่คุ้นเคยสำหรับคนไทย ดังนั้นพระราชหัตถเลขาจึงเป็นแหล่งรวมสาระความรู้ในด้านต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นด้านความเป็นอยู่ของชาวยุโรประดับต่าง ๆ ตั้งแต่เจ้านายจนถึงคนระดับล่าง พระราชวงศ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมาเป็นเวลาช้านาน สถาปัตยกรรมศาสตร์ดินฟ้าอากาศของประเทศต่าง ๆ พืชพรรณธัญญาหาร วัฒนธรรมประเพณี ศาสนา ศิลปะแขนงต่าง ๆ สถาบันตยกรรม ตลอดจนการเมืองการปกครองระดับท้องถิ่น

วารสารยุโรปศึกษา

ถิ่น ระดับประเทศและระหว่างประเทศ จึงเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระปรีชาสามารถรอบด้าน ทรงสามารถอ้างสาระที่กล่าวถึงข้างต้นโดยไม่ต้องอาศัยการค้นคว้าเพิ่มเติมเพราะหมายกำหนดการที่แน่นขนดย่อมไม่เอื้อให้พระองค์ได้ทรงมีเวลาค้นคว้าเพิ่มเติม อีกทั้งการที่ทรงมีพระราชหัตถเลขาในระหว่างเสด็จพระราชดำเนินประพาสสถานที่ต่าง ๆ ย่อมไม่เปิดโอกาสให้ทรงมีหนังสือหรือหลักฐานอ้างอิงไว้ในพระหัตถ์สำหรับการค้นคว้าได้เช่นกัน จึงทรงพระอักษรและเล่าตามสิ่งที่ทรงประสบพบเห็น เมื่อผู้แปลขาดความรู้ความเข้าใจเนื้อหาบางอย่าง จึงมีความจำเป็นต้องค้นคว้าเพิ่มเติม ตัวอย่างเช่น เมื่อเสด็จเยือนเมืองต่าง ๆ ในประเทศอิตาลี ทรงบรรยายถึงศิลปะแขนงต่าง ๆ ที่ทรงพบเห็นไม่ว่าจะเป็นจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมได้อย่างละเอียดละออและทรงภูมิรู้ในระดับที่มีนักวิชาการได้ศึกษาและนำไปเขียนบทความวิชาการเลยทีเดียว ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือผลงานของผู้ช่วยศาสตราจารย์ หนึ่งฤดี โลหะผล ผู้แปลภาษาอิตาเลียนในโครงการงานแปลครั้งนี้

สิ่งหนึ่งที่ผู้แปลเห็นประโยชน์ในการทำงานแปลครั้งนี้ ก็คือการประชุมของนักแปลภาษาต่าง ๆ เป็นครั้งคราว เพื่อแก้ไขปัญหาร่วมกันและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและความรู้จากการที่นักแปลแต่ละคนได้ค้นคว้ามา ทำให้เกิดความกระจำในการอ่านต้นฉบับงานแปลเพิ่มขึ้น และช่วยลดระยะเวลาในการทำงานได้ไม่น้อย บางครั้งนักแปลก็จะใช้วิธีคิดต่าง ๆ ร่วมกันและอภิปรายเพื่อให้ได้มาซึ่งความเข้าใจที่ถูกต้องที่สุดด้วย

ในการทำงานแปลครั้งนี้ ผู้แปลคิดว่าถ้ายกเว้นเรื่องภาษาหรือคำศัพท์ยาก และเนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อหลากหลายแล้ว พื้นฐานของปัญหาในการแปล

ปัญหาบางประการในการแปลพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อครั้งเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 1 พ.ศ. 2440

พระราชหัตถเลขาจะไม่แตกต่างจากปัญหาในการทำงานแปลขึ้นอื่นๆ นั่นคือความ
แตกต่างด้านโครงสร้างด้านภาษาของภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นของบทความนี้ว่า บางครั้งประโยคภาษาไทยจะ
ละประธาน ทำให้ประโยคมิได้เป็นประโยคสมบูรณ์ดังเช่นในภาษาอังกฤษ บ่อยครั้ง
บริบทอาจจะช่วยในการตัดสินใจได้มาก แต่หลายครั้งผู้แปลก็ลังเลที่จะตัดสินใจว่า
ประธานของประโยคที่กำลังจะแปลนั้นเป็นใครหรือเป็นอะไร ทั้งนี้จะยกตัวอย่างที่เป็น
ที่ถกเถียงกันในหมู่ผู้แปลต่างภาษาสัก 2 ตัวอย่าง ตัวอย่างแรกคัดมาจากพระ
ราชหัตถเลขาฉบับที่ 45 ตอนหนึ่งว่า

. . . พาฉันเดินดูจนทั่วไม่ใช่คนเดียว ประเดี้ยวคนนี่ชวนไป
ทางนี้ คนนั้นชวนไปทางโน้น พล่านกันไปทั้งนั้น . . . เจ้าแผ่นดินระวัง
อย่างยิ่ง ถ้าเห็นท่าจะปวดท้องเยี้ยว แล้วเรียกมาไปวิ่งแข่งกันเล่น ฤาไป
ดูอะไรพอกันคน ก็บอกให้ไปที่ต้นไม้โน้น ต้นไม้นี้ . . .

ในข้อความเบื้องต้น ทรงเล่าถึงการเสด็จประพาสสวนในพระราชวังฟรีเดน-
ชบอคของเดนมาร์ก พระเจ้ากรุงเดนมาร์กและพระราชวงศ์ทรงให้การต้อนรับพระราช
อาคันตุกะอย่างแข็งขัน แต่ผู้แปลไม่เข้าใจเนื้อความที่แท้จริงว่าอะไรกำลังเกิดขึ้นใน
ขณะนั้น ใคร “เห็นท่าจะปวดท้องเยี้ยว” หลังจากที่อ่านบทพจนานุกรมและได้ปรึกษาหารือ
กันในหมู่ผู้แปล ก็ลงความเห็นว่าในฐานะที่ทรงเป็นเจ้าของบ้าน พระเจ้าคริสเตียนที่ 9 น่า
จะทรงเป็นธุระถึงสารทุกข์สุขดิบของพระราชอาคันตุกะและรับรู้ว่าพระราชอาคันตุกะ
ทรงต้องการเข้าห้องพระบังคน แต่ในสถานการณ์เช่นนั้นย่อมทำไม่ได้เพราะเสด็จ
ประพาสอยู่ในสวน จึงทรงใช้วิธีที่คนทั่วไปมักจะใช้เวลาเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้น

วารสารยุโรปศึกษา

โดยเฉพาะผู้ชาย คือแนะนำให้หลบไปปลดทุกข์ตามต้นไม้ ทั้งนี้เรื่องที่ทรงเล่าดังกล่าว แสดงถึงพระอารมณ์ขันขององค์ผู้ทรงเล่าด้วย การที่ทอดพระเนตรเห็นเจ้านายวิ่งไปทางโน้นทางนี้ และกระจายกันไปตามต้นไม้โน้นต้นไม้นี้ก็อาจทำให้ทรงนึกถึงกริยาที่ผู้คนกระทำการที่ต้องการปลดทุกข์ก็ได้

ตัวอย่างอีกตัวอย่างที่แสดงถึงความไม่ชัดเจนของเนื้อความที่เกิดจากการละประธานของประโยคถัดมาจากพระราชหัตถเลขาจากโรงแรมเบเวอ เมืองอิชเล ทรงเล่าเหตุการณ์เมื่อครั้งเข้าเฝ้าพระสันตปาปาเลโอที่ 13 ความตอนหนึ่งว่า “ไปปเข้ามา กอดฉัน แล้วเอามือตบที่หน้าขาทั้งสองข้างให้นั่งลงที่เก้าอี้” ที่จริงแล้ว ถ้าอ่านผ่าน ๆ ประโยคที่ยกมานี้ดูแสนง่าย แต่เมื่อครั้งจะแปล คำถามก็ผุดขึ้นมาในใจผู้แปลว่า พระสันตปาปาทรงตบหน้าขาทั้งสองข้างของใคร ของพระองค์เองหรือของรัชกาลที่ 5 ซึ่งผู้แปลหลายภาษาก็เห็นเป็นสองฝ่าย ในที่สุดผู้แปลภาษาอิตาเลียนได้อธิบายว่า พระสันตปาปาทรงใช้พระหัตถ์ทั้งสองตบหน้าขาทั้งสองข้างของพระองค์เองเป็นเหมือนสัญญาณเชิญให้รัชกาลที่ 5 ทรงนั่งลง ที่อธิบายดังนี้เพราะชาวอิตาเลียนจะไม่แตะต้องหน้าขาของคนอื่นเพื่อเชิญให้นั่งลง ซึ่งคำอธิบายนี้ก็ช่วยให้ความกระจ่างแก่คำถามที่ว่า พระสันตปาปาใช้มือข้างเดียวหรือสองข้างตบที่หน้าขาทั้งสอง เพราะภาษาไทยไม่ได้มีคำแสดงจำนวนบอกไว้

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีก็จะช่วยไขข้อข้องใจให้แก่ผู้แปลได้ไม่มากก็น้อยเลยทีเดียว

นอกจากการละประธานของประโยคแล้ว ภาษาไทยยังไม่มีคำกริยาเพื่อแสดงกาลอีกด้วย สิ่งนี้ทำให้เกิดปัญหาแก่ผู้แปลอยู่ไม่น้อย ตามปกติผู้แปลที่กัทักเอาว่าในพระราชหัตถเลขานี้ ทรงเล่าประสบการณ์ที่ผ่านเข้ามาในขณะเสด็จ

ปัญหาบางประการในการแปลพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อครั้งเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 1 พ.ศ. 2440

ประพาสสถานที่ต่างๆ ดังนั้นจึงเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาแล้ว และควรจะต้องใช้คำกริยาที่แสดงอดีตกาล (past tense) แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นทั้งหมดไม่ เพราะในขณะที่ทรงเล่าพระราชกรณียกิจและสิ่งที่ทรงประสบ ก็จะทรงสอดแทรกเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคล สิ่งของ และข้อสังเกตส่วนพระองค์ไว้ด้วย ซึ่งข้อความส่วนนี้ควรแสดงด้วยคำกริยาปัจจุบันกาล (present tense) ตัวอย่างเช่น ทรงเล่าถึงการทอดพระเนตรโรงงานทำถ้วยชามหลวงของเดนมาร์ก ในพระราชหัตถเลขาฉบับที่ 45 ว่า

... คุยเล่นอยู่จนบ่าย 3 โมงจึงได้ไปที่มิวเซียมแห่งหนึ่งแล้ว
ดูโรงทำถ้วยชามหลวง เดียวนี้กำลังตั้งกันนักเปนลายครามเน่าๆ แต่เล่น
ฝีมือเขียนแพงเกือบขาดใจ ต้องซื้อถ้วย การที่ทรูทราขึ้นมากเพราะอา
เล็กซานเดอร์ที่ 3 แกรั๊กของทำเมืองเมีย มาซื้อไปมากๆ ตั้งออกเต็มห้อง
คราวนี้เป็นธรรมเนียมใครๆ ก็ต้องหยอดตามกัน แต่ที่จริงทำเมืองจีน
ถูกกว่า แต่ของเมืองจีนที่นี้มันก็แพงเหมือนกัน ถ้าโองน้ำเช่นเราถวาย
พระชาย 300 บาทได้สบาย ...

คำแปลของส่วนนี้คือ

... We had a nice chat until 3 p.m. Then I visited a museum and the Royal Danish Porcelain Factory. Now, dull-coloured porcelain is very fashionable and the decorative design of each piece shows artistic craftsmanship. No matter how expensive they are, I have to buy some for you. They have become popular because Emperor Alexander III loves to buy products made in his consort's country. He has obtained a large collection which fills his household.

Now it has become a trend for other people to follow his example. In fact, Chinese porcelain is much cheaper but it also fetches a high price here. A jar like the one we buy for monks can very easily be sold here for 300 Baht ...

ตัวอย่างที่ยกมานี้จะเห็นได้ว่าใช้อดีตกาลเพียงแค่นั้นในสองประโยคแรกที่แสดงพระราชกรณียกิจที่เกิดขึ้นมาแล้ว แต่จากนั้นเป็นข้อสังเกตที่ทรงให้ไว้เกี่ยวกับเครื่องลายครามที่แพร่หลายในเดนมาร์ก ใช้ปัจจุบันกาลเป็นส่วนใหญ่ ย่อหน้าที่ยกมาเป็นตัวอย่าง แสดงถึงการใช้กาลที่ซับซ้อนขึ้นมาอีกระดับหนึ่งเพราะมีการใช้ present perfect tense เพื่อแสดงถึงสิ่งที่จักรพรรดิอเล็กซานเดอร์ที่ 3 ทรงกระทำได้ในอดีตถึงปัจจุบัน นั่นคือซื้อและสะสมเครื่องลายคราม ยิ่งไปกว่านั้นผู้แปลอยากให้สังเกตว่าคำแปลในภาษาอังกฤษดูยืดยาวกว่าต้นฉบับภาษาไทย เพราะในภาษาอังกฤษผู้แปลใช้ประโยคสมบูรณ์ในขณะที่ภาษาไทยมีการละประธานไว้ในฐานะที่เข้าใจเป็นส่วนใหญ่ และประโยคแต่ละประโยคจึงตัดเป็นส่วน ๆ และดูห้วน

นอกจากจะมีปัญหาในการผันคำกริยาเพื่อบอกกาลในภาษาอังกฤษแล้ว ผู้แปลยังพบปัญหาในการแปลคำบอกเวลาอีกด้วยเพราะในพระราชหัตถเลขานั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมักจะทรงใช้วิธีบอกเวลาตามแบบธรรมเนียมเก่า ซึ่งบางครั้งผู้แปลไม่คุ้นเคย เช่นจะทรงใช้คำบอกเวลา “ยามหนึ่ง” แทนคำว่า “สามทุ่ม” ที่คนสมัยใหม่ใช้กันอยู่ กรณีนี้ผู้แปลก็คาดเดาได้ ถ้าเวลาสองยามหมายถึง เที่ยงคืนหรือ “หกทุ่ม” แล้ว “ยามหนึ่ง” ย่อมหมายถึงเวลา “สามทุ่ม” เพราะเวลาแต่ละยามจะกินเวลา 3 ชั่วโมง ปัญหาที่ถกเถียงในหมู่นักแปลต่างภาษาก็คือ “ยามครึ่ง” คือเวลาอะไร ถ้าอ่านผ่าน ๆ อาจจะเข้าใจว่าเป็น เวลาสามทุ่มกับ 30 นาที

ปัญหาบางประการในการแปลพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อครั้งเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 1 พ.ศ. 2440

แต่ถ้า 1 ยาม คือระยะเวลา 3 ชั่วโมง ครั้งหนึ่งของยามควรจะเป็นเวลา 1 ชั่วโมงกับ
30 นาที ดังนั้น “ยามครึ่ง” ควรจะเป็นเวลา 4 ทุ่มกับ 30 นาที เป็นต้น

นอกจากคำกริยาไม่ได้บอกกาลที่ชัดเจนแล้ว คำในภาษาไทยยังไม่มีรูปที่
แตกต่างกันระหว่างเอกพจน์กับพหูพจน์ ทำให้เกิดความสับสนในด้านจำนวนนับ ตัวอย่าง
เช่นในพระราชหัตถเลขาฉบับที่ 17 จากเจนีวา ทรงเล่าถึงการทรงม้าเสด็จสวน
สาธารณะและทรงเห็น “นกยูงเหมือนที่ทำแบบให้เด็กเขียน คอป่นน้ำเงินไปเฉยๆ
แลออกป่องๆ ดูไม่งามเลย. . .” ในประโยคดังกล่าว ผู้แปลได้แปลไว้ว่า “*We saw
peacocks that look like those in children’s drawing books. Their
necks were all blue and rather bulging, not beautiful at all.*” จะเห็น
ได้ว่าผู้แปลตีความหมายของคำว่า “นกยูง” เป็นพหูพจน์ แต่ขณะเดียวกันก็ไม่แน่ใจ
ถึงความถูกต้องของการตีความ เพราะรัชกาลที่ 5 อาจจะทอดพระเนตรเห็นนกยูง
เพียงตัวเดียวก็ได้ ดังนั้นเพื่อหลีกเลี่ยงการเสี่ยงต่อความถูกต้องแม่นยำของการตี
ความเรื่องจำนวนนับ บางครั้งผู้แปลก็จะใช้วิธีแปลเฉียงเพื่อให้ภาษาของฉบับแปลมี
ความกำกวมในด้านจำนวนนับเช่นกัน ตัวอย่างเช่นทรงบรรยายถึงเครื่องราช
อิสริยาภรณ์ และเหรียญ ตราเมื่อเข้าเฝ้าพระสันตปาปา ทรงกล่าวถึงตราที่
พระสันตปาปาทรงแจกให้ขุนนางทุกคน “เป็นตราซึ่งเยียวโนโนสร้างขึ้นใหม่ รูปเป็น
ดอกกุหลาบ” ผู้แปลตั้งคำถามทันทีว่าตรานั้นเป็นรูปกุหลาบหนึ่งดอกหรือหลายดอก
หรือเป็นช่ออย่างไร ในที่สุดเพื่อขจัดปัญหา ผู้แปลจึงแปลเฉียงไปว่า “a medal
with a rose motif” ซึ่งมีความหมายว่า “ตราซึ่งมีลวดลายดอกกุหลาบ” ไม่
สำคัญว่าจะเป็นกุหลาบกี่ดอก เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้น บางครั้งการใช้คำนามในพระราชหัตถเลขา ก็อาจจะทำให้เกิดความกำกวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการใช้คำนามที่มีลักษณะทั่วไปหรือที่เรียกว่า generic noun ตัวอย่างเช่น ทรงใช้คำว่า “รถ” เมื่อทรงบรรยายกระบวนรถพระที่นั่ง ผู้แปลจะต้องมีความรู้พอที่จะเข้าใจว่าในการเสด็จพระราชดำเนินเยือนยุโรปครั้งแรกในปี พ.ศ. 2440 นั้นยังไม่มีรถยนต์ใช้ ดังนั้น “รถ” ที่กล่าวถึงย่อมหมายถึงขบวนรถม้าพระที่นั่ง คำว่า “หนังสือ” ที่ทรงใช้มักจะหมายถึง “จดหมาย” เป็นส่วนใหญ่ เมื่อทรงกล่าวถึงคำว่า “รูป” หรือ “ภาพ” ผู้แปลจะต้องตีความจากบริบทว่าหมายถึง รูปภาพ (drawing) รูปเขียน (painting) รูปถ่าย (photograph) หรือ ภาพโปสการ์ด (post-card) เป็นต้น

สิ่งท้ายสุดที่ผู้แปลอยากจะทำกล่าวถึงในการแปลพระราชหัตถเลขาในครั้งนี้ก็คือการใช้ภาษาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทำให้ผลงานชิ้นนี้ทรงคุณค่าในฐานะงานวรรณกรรม การที่ทรงเล่าประสบการณ์ในการเสด็จประพาสยุโรปให้แก่พระมเหสี แม้ว่าจะมีความไม่เป็นทางการแต่ก็มิได้หมายความว่ารูปแบบการเขียนในพระราชหัตถเลขาจะธรรมดา ตรงกันข้ามพระองค์ทรงใช้เทคนิคและภาษาภาพพจน์ต่าง ๆ ที่ทำให้พระราชหัตถเลขามีความลุ่มลึกและร่ำรวยด้วยศิลปะการเขียนที่ชวนให้ผู้อ่านติดตาม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนก็คือทรงใช้เทคนิคการอ้างถึง (allusion) อยู่บ่อยครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการอ้างถึงศาสนา การอ้างถึงบุคคล การอ้างถึงผลงานวรรณกรรมแทนที่จะทรงบรรยายเหตุการณ์หนึ่งใดโดยตรงไปตรงมา ทั้งนี้ผู้แปลขอยกพระราชหัตถเลขาฉบับที่ 49 และ 50 ที่ทรงบรรยายถึงการเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศอังกฤษเป็นตัวอย่าง เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระราชกรณียกิจในการเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศทำให้ทรงต้องใช้พระวิริยะอุตสาหะอย่างยิ่งยวด

ปัญหาบางประการในการแปลพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อครั้งเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 1 พ.ศ. 2440

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้การอ้างถึงศาสนาโดยทรงเปรียบเทียบ
เสด็จพระราชดำเนินเยือนอังกฤษกับการจาริกแสวงบุญ (pilgrimage) ไปยังดิน
แดนอันศักดิ์สิทธิ์ของนักบวชในศาสนาอิสลาม เพราะในการจาริกแสวงบุญนั้น ผู้จาริก
จะต้องผจญกับอุปสรรคและความยากลำบากนานาประการกว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์
ได้ ดังนั้นผู้แปลก็ต้องรักษาลักษณะการอ้างถึงดังกล่าวไว้ ซึ่งอาจจะต้องมีเชิงอรรถ
เพื่อช่วยผู้อ่านที่อ่อนประสบการณ์ให้เข้าใจถึงความหมายและพระราชประสงค์ในการ
ใช้เทคนิคดังกล่าว ขณะเดียวกันก็มีบางครั้งที่ผู้แปลได้ตัดสินใจปรับการอ้างถึงที่ผู้
แปลคิดว่าจะไม่คุ้นเคยสำหรับผู้อ่านที่เป็นชาวต่างประเทศให้เป็นภาษาธรรมดา (ลिंग
ที่ฟรานซิส อาร์ โจนส์ [Francis R Jones] เรียกการกระทำแบบนี้ว่า “to
normalize” นั่นคือ “to remove everything unfamiliar, or to convert it
into something familiar...[73]) ตัวอย่างเช่น ทรงใช้การอ้างถึงวรรณคดีไทย
“พระอภัยมณี” เมื่อทรงกล่าวถึงลักษณะของชายที่สุภาพสง่างามและเอาใจสุภาพสตรี
เก่ง โดยทรงใช้สำนวน “เป็นพระมณี” (คือพระอภัยมณีนั่นเอง) แต่เพื่อหลีกเลี่ยง
ความสับสนในผู้อ่าน ผู้แปลได้เลือกคำว่า “gallant” เพื่อแทนสำนวน “พระมณี”
และเมื่อทรงกล่าวถึง พระจักรพรรดิรัสเซียที่ทรงรับจะเป็นท้าวมาลีวราชว่าความ (เพื่อ
เจรจากับเจ้านายประเทศอื่นๆ) จะเห็นได้ว่ารัชกาลที่ 5 ทรงอ้างถึงตัวละครใน
“รามเกียรติ์” ซึ่งผู้แปลได้เลือกใช้คำว่า “mediator” คือตัวกลางที่ทำหน้าที่ไกล่
เกลี่ยแทนการแปลตรงตัว ถ้าพิจารณาในด้านการเก็บรูปต้นฉบับเอาไว้ ผู้แปลยอมรับ
ว่าการกระทำดังกล่าวทำให้งานแปลไม่สามารถเก็บระดับความหมายโดยละเอียด
(nuance) ของคำไว้ได้ แต่ในด้านการสื่อสารความหมายกับผู้อ่านผลงานแปล ผู้แปล
เชื่อว่าการกระทำดังกล่าวได้ทำหน้าที่สื่อสารความหมายได้ครบถ้วนทีเดียว

วารสารยุโรปศึกษา

กล่าวโดยรวมแล้ว ผู้แปลเห็นว่าต้นฉบับงานแปลชิ้นนี้เป็นงานที่ยากมาก และผู้แปลไม่อาจจะทำให้ผลงานฉบับแปลมีคุณค่าเทียบเท่าต้นฉบับได้ แต่ในฐานะคนไทยที่ได้มีโอกาสอ่านพระราชนิพนธ์ในพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นที่เคารพเทิดทูนจากปวงชนชาวไทย ผู้แปลได้มีโอกาสเห็นอีกด้านหนึ่งของพระองค์ นั่นคือ “ความเป็นส่วนพระองค์” ที่ทรงแบ่งปันกับพระมเหสี อย่างไรก็ตามไม่ว่าผู้แปลจะเห็นพระองค์ในสถานภาพพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ หรือในสถานภาพของ “ชายไทยที่เขียนจดหมายถึงภรรยาด้วยความรักและเอื้ออาทร” ก็ตาม สิ่งที่ผู้แปลตระหนักได้ดีก็คือความรักและห่วงใยต่อประเทศชาติของพระองค์ที่ทำให้พระองค์ต้องทรงดำเนินวิเทโศบายต่างๆ เพื่อให้สยามประเทศพัฒนาเทียบเท่าอารยประเทศและครองความเป็นเอกราชไว้ได้ ยิ่งไปกว่านั้นผู้แปลยังได้เห็นบทบาทของผู้หญิงไทยในสมัยนั้นโดยผ่านบทบาทของสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีด้วย จะเห็นได้ว่าทรงเป็น “คู่คิด” คนสำคัญของพระราชสวามี เพราะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมักจะทรงถามความเห็นของสมเด็จพระนางเจ้าฯ ในฐานะองค์ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน เกี่ยวกับราชการแผ่นดินไทยและการดำเนินกุศโลบายกับต่างประเทศเสมอ และคำกราบบังคมทูลของสมเด็จพระนางเจ้าฯ จากกรุงเทพฯ แสดงถึงความสนใจในเรื่องการเมือง การปกครองและสิ่งต่างๆ รอบตัว ซึ่งแสดงเป็นนัยว่าบทบาทของภรรยาในสมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มขยายออกจากอาณาจักรของครัวเรือนอีกโสตหนึ่งด้วย

ปัญหาบางประการในการแปลพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อครั้งเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 1 พ.ศ. 2440

หนังสืออ้างอิง

- ปัญญา บริสุทธิ์. *ทฤษฎีและวิธีปฏิบัติในการแปล*. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2542.
- วรรณมา แสงอร่ามเรือง. *ทฤษฎีและหลักการแปล*. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- วัลยา วิวัฒน์ศร. *การแปลวรรณกรรม*. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- Jones, Francis R. "Normalization – A Constant Threat" in *Translation of Poetry and Poetic Prose*. Ed. Sture Allén. Singapore: World Scientific, 1999.

